

Miller ereje a szószéken

I. A közelgő advent legelső hírnöke

Mint lelki vezető, Miller a legnagyobb megbecsülésben részesült lelkészársai körében az adventmozgalom egész folyamán. Folyamatosan lelkésznek tekintették őt és nem egyszerű egyháztagnak.¹ A Szentírás alapos ismerete és szónoki ereje a legnagyobb tiszteletet, csodálatot és szeretetet váltotta ki hívei körében, akik gyakran szeretettel Miller Atyának szólították őt. Alázatos volt és tanulni kész, mindig alávetette magát testvérei helyesbítésének. Sohasem vágyott hatalomra vagy vezetésre, és rendkívül megértő volt azokkal, akik más nézeteket vallottak.

Írásban és beszédben való eredményességétől függetlenül húsztehetséges lelkész volt, akik közel álltak hozzá a vezetésben, és kétszáz, vagy még több másik lelkész és ötszáz nyilvános előadó kapcsolódott be a nyilvános előadások közben a mozgalom egész ideje alatt, akik közül sokan egyszerű egyháztagok voltak² - Miller maradt az Amerikai Advent Mozgalom elismert vezetője, melyet mindenütt népszerű néven Miller mozgalomnak neveztek. És közöttük, gyakorta kimondottan tudós, **(682)** szónoki és írói készségük ellenére sem volt senki, aki nagyobb hatalommal magára vonta és lekötve tartotta volna a hatalmas tömeg figyelmét, mint ahogy azt Miller tette évről évre. Ő volt a főelőadó a legnagyobb összejöveteleiken. Miller hatalmas nyilvánosságot kapott és állandóan a nyilvános sajtó reflektorvényében állt. Nyomozók megfigyelték, hogy még maga az elnök sem foglalt el előkelőbb helyet a napi sajtóban. Még a Henry Clay és James K. Polk közötti heves politikai kampányban is osztozott az első oldalon, az újságok vezércikkeiben.

Nyilvánvaló, hogy Miller nem volt a nevét viselő rendszer szerzője. Sőt, a millerita hit minden egyes tételét újra és újra mások terjesztették elő, sokan közülük a legismertebb vallási körökbe tartoztak. De Miller az egymást követő rendkívüli emberek sorába tartozott, akik az évszázadok folyamán feltűnően magasra emelték az advent zászlóját. Amerikában, a XIX. század közepén korának egyedülálló bibliai próféciamagyarázója volt, hitt benne, és annak dicső beteljesülésében.

Miller egyértelműen zseni volt a szószéken. Szónoki hatalmának nagy titka kétségtelenül a teljes őszinteségében és lelkiismeretességében rejlett, belefoglalta hitét a jó hírekbe, valamint egyedülálló élénk előadói képességgel bírt. Ezekhez hozzáadhatjuk, hogy hallgatóinak sorsát szíven viselte. Az utóbbiról ezt írja Himes-nak:

„Azok a lelkek, akikhez már beszéltem hat hónapos körutamon, éjjel és nappal szüntelenül előtttem vannak; látom őket ezrével elveszni; és ha tanítóik felelősségére gondolok, akik azt mondják 'Béke és biztonság', fáj a szívem értük.”³

Miller fáradhatatlan munkás volt. Bár egészsége gyöngye volt, bénulás sújtotta, mégis az idő nagy részében távolt volt az otthonától, utazott postakocsin, vasúton vagy hajón – a korabeli idők összes utazással együtt járó nehézségével, hóviharban, árvízben és a rossz utak által növelt nehézségekkel. Egyik nyolc hetes körútján New York Államban **(683)** 85 alkalommal prédikált ezen rövid időszak alatt, azon kívül teljesítette a vezetésből ráháruló egyéb feladatokat is. Nem csoda, hogy a mozgalom ilyen elképesztő sebességgel terjedt, mivel rendkívül tehetséges és jóképességű emberek gyülekeztek zászlaja alá. 1844 januárjában egyik előadásában mondta „én kb. 4500 előadást tartottam a 12 év alatt, legalább ötszázezer különböző embernek.”⁴ Több mint 4000 különböző közösség előtt. Ilyen volt az ő egyedülálló teljesítménye.

Miller szokatlanul boldog volt beszéd közben. Gyakran emelkedett az igazi ékesszólás legmagasabb fokára. Pl. a Nagy Csalódás után történt, ezt a nagyon értékes gondolatot mondta:

„Én még sohasem számítottam a büszkék mosolyára, soha nem csüggedtem, amikor a világ a homlokát ráncolta. Nem fogom most sem megvásárolni a jó indulatokat; és nem fogok túlmenni a kötelességemen az ő gyűlöletük miatt; és soha nem fogom keresni az életem az ő kezükben; soha nem csökken a reménységem, és nem veszítem el attól, ha Isten az ő jó gondviselésében úgy rendeli.”⁵

Miller jóval több, mint száz prédikációs vázlatának vizsgálatából – mind a saját kézírásával⁶ – kiderül, hogy egy jól fegyverezett és rendszerezett gondolkodó volt. A vázlatok következetesek, de változatosak és rendezettek voltak. Néha csak 4-12 pontban sorolja fel, római számok alatt, növekvő sorrendben. Mások teljesen kidolgozottak, alcsoportokra felosztva arab számok alatt, és gyakran a kezdő bekezdések és a legfontosabb részek részletesen megjelölve. Összehasonlítva közzétett prédikációit, azokban az esetekben, amikor lehetséges volt, nemcsak a tárgy átfogó megértését és logikus továbbfejlesztését mutatják, hanem azt is, hogy mennyi minden mást font bele az előadásába, ami nem szerepel a puszta vázlatban. Jó példa erre az okos és balga szüzek példázata, mely mindkét formában fennmaradt.

(684)

William Miller – a próféciák eredményes hirdetője

1834-1844 közötti évtizedben kb. 6.000 alkalommal beszélt Miller komolyan figyelő hallgatóságnak, mely időnként tízezernél is több volt. Felismerte, hogy milyen ereje van a szószéknek, beszélt zsúfolt templomokban, csarnokban, bíróságokon, színházakban és szabad ég alatti gyűlekezéseken.

Sok prédikációja egyszerű evangéliumi témájú volt, bemutatja az üdvözítő kegyelem különböző fázisait, melyek mindig Krisztust magasztalják fel, és az egyedül Ő általa elnyerhető üdvösséget – megújulást, a megigazulást, a megszentelődést és a megdicsőülést hangsúlyozva, de mindig Krisztus második eljövetele keretében. Ezek a vázlatok bizonyítják, hogy valóban figyelemre méltó módon értette meg a megváltás alapvető elveit és gondoskodását, és ereje a szószéken nemcsak mély meggyőződéséből származott, hanem a személyes megváltás saját megtapasztalásából.

II. Miller nyilvános beszédeinek jellemzői

Miller igehirdetése egyedülálló volt.⁷ Először is, feltűnő bibliaismerete sokkal nagyobb volt, mint az átlagos lelkészé. Mindenhol elismerték róla, hogy elsősorban az Ige embere, és gyakran beszélt **(685)** egy nyitott Bibliával a kezében. Folyamatosan idézte a Bibliát, felmagasztalta és alkalmazta jelképeit. Hasonlóan figyelemre méltó a történelemre való hivatkozása, mert

rendkívüli módon kiragadta annak nagy körvonalait és fontosabb eseményeit. Megjelenése és beszédstílusa a képzett lelkészé volt, és felülmúlta kiváló munkatársait. Korabeli bizonyítékok tanúsítják, hogy az összes, előadásait látogatók közül a legolvasottabbakat és a legképzettebbeket nyűgözte le leginkább – tanárok, ügyvédek, prédikátorok, polgári vezetők és orvosok. Előadasmódja élénk volt és mesterien bánt a tömeggel. Volt egy sajátos, meghitt előadasmódja, megnyerte és megtartotta az érdeklődést. Logikájához, kiegyensúlyozott, szívhez szóló vonzerejéhez ritmus járult, és gyakran alkalmazta a vers ritmikus mozgását.

Sokszor volt érezhető egy színes és mesterkéletlen szépségű hatás a beszédében. Az emberek emlékeztek buzgó szavaira és mély befolyása volt hallgatóságára. A hallgatóság „lebilincselve ült a helyén” amint magyarázott, érvelt és figyelmeztetett. Gyakran hallgatói „halálos csendben” hallgatták ünnepélyes beszédének csúcspontját. Ezek az előadások szokatlanul erőteljesek voltak. Az utolsó napokra helyezett hangsúlyt arra használta, hogy az embereket megtérésre, hitre és a nagy napra való felkészülésre vezesse. De mindezek mögött ott volt Miller fedhetetlen jellemének hatása.

Miller általában érthetően felolvasta a vezérszövegét és gyakran az előadásának tervét és célját. Az elrendezés rendszerint egyszerű volt, egy hatásos összefoglalóval fejezte be érvelésének felvázolását. Hatékonyan használta a hangját, mely telt, határozott és hajlékony volt, és úgy tűnt, mindig azonos a nagyvárosi közönség igényeivel. Izzó komolysága és a dolgokban való abszolút személyes meggyőződése, rettenthetetlen és kendőzetlen hirdetésével együtt, ahogyan bemutatta azokat, tették őt erőssé a szószéken. Szokatlan volt lelki ébredése és határozott felekezeti álláspontja. Tény, hogy a különböző keleti nagyvárosokban valaha is tapasztalt legnagyobb ébredésekre Miller prédikációja nyomán került sor. **(686)** Ennek közvetlen eredménye a tagság nagymértékű növekedése volt a különböző közösségekben. Minden szempontból mély befolyása volt Millernek az emberekre, és egy igen figyelemreméltó mozgalmat eredményezett.

Óvatos becslések szerint, követőinek száma minimum ötvenezer felett kb. egymillióig volt. Általános becslések szerint a milleriták „50.000 - 100.000” között voltak. Ők voltak a hűséges mag. A *Proceeding of the American Antiquarian Society* később 150.000-200.000-re becsülte tagjait, míg a Mc'Master későbbi amerikai történelem idézi, hogy párthíveinek legnagyobb száma 1.000.000.⁸ 1842. augusztus 27-én⁹ a Hatford-i *Universalist*-ban is egy millióra becsülték Miller követőit. Miller azonban

csak 50.000 elkötelezett „hívőről” beszél, akik az „Advent-gyülekezetekben” tömörültek¹⁰, bár több tízezer egyetértett tanításaival. Ami a mozgalmat támogató lelkészek számát illeti, az American Antiquarian Society ismét 800 lelkész beleegyezéséről ad számot, míg Miller maga csak 200 lelkésztől beszél, akik valóban azonosították magukat a mozgalommal, valamint további 500 nyilvános előadóról.¹¹ Később a *Midnight Cry* helyettes szerkesztője Lorenzo D. Fleming 1844 márciusában arról számolt be, hogy „körülbelül 1.500 vagy 2.000 előadó hirdette a területen, a küszöbön álló mennyei országot.”¹²

Miller mint szónok, nagyon népszerű volt. A legkomolyabb kérelmek számai vannak a Miller által megőrzött ügyiratok között, melyek sürgetik őt, hogy jöjjön különböző közösségeikbe vagy templomukba, hogy prédikáljon legalább egyszer, de általában egy sorozat megtartására kérik. Mindegyiken módszeresen személyesen megjelölte a kézhezvétel napját. Ezek a kérelmek mind lelkészekről, valamint laikus tagoktól érkeztek. Néha a lelkészek gyülekezetük nevében, szavazás után hívták meg, és gyakran az aláírások hosszú sora áll e levelek végén. Más **(687)** kérések viszont egy adott közösség lelkészeinek csoportjától érkeztek, egy közös találkozót kérve valamely központi templomban. És ezek a meghívások földrajzilag elterjedtek egész New England, New York Állam és Kanada területére és túl Nyugaton, le egészen délig. Minden protestáns csoporttól érkeztek ezek, és látszólag végtelen sorozatban. Bírósgot, vagy a legnagyobb templomokat ajánlották fel e célra – 1839-ben a rekord 77 meghívás volt.¹³ Mivel Miller fizikailag képtelen volt eleget tenni a meghívások felének sem, mély csalódás kifejezései érkeztek hozzá.

Folyamatosan érkeztek levelek a lelkészekről, hogy magyarázatot és segítséget kérjenek a próféciaikról, illetve hogy kifejezzék bizalmukat és vállalják, hogy imáikkal támogatják misszióját. Néhányan egyedülálló kitartással, levelek sorozatával próbálták meg saját területükre meghívni Millert egy vagy két éven belül. Például az Andover Egyetem hallgatói kívánták meghallgatni őt, és lelkészüket újra és újra megerősítette a meghívást. Érztek levelek odaadó barátoktól, és keserű ellenfelektől, és még néhány gyáva névtelen levél is. De a válaszok mindig udvariasak voltak, és módszeresen irattározta őket. Elképzelni sem tudjuk, hogy egy ember hogyan végezhetné el mindezt titkári segítség nélkül.

III. Egyedülálló hatékonysága, mint nyilvános előadó

Ismerkedjünk most meg Miller változatos prédikációs módszerével. Ez, talán minden másnál jobban feltárja hatalmas titkát a tömegek felett. Mert átlátható őszinteségével és becsületességével együtt, és az igazság félelem nélküli követésével, ahogyan megértette azt, képes volt hatékonyan bemutatni. De írjuk le röviden megjelenését és hangját, ahogy azt Dr. Thomas Armitage leírta a *Baptisták történetében*, aki többször beszélt Millerrel:

„Nagy és erőteljes alkatú, feje nagy, homloka magas, **(688)** lágy és nagy barna kifejező szeme, hangjának árnyalatai a legőszintébb odaadást fejezik ki.” „Nagy hatást gyakorolt számos kiváló és makulátlan tulajdonságával mindenkre, aki ismerte őt.”¹⁴

E leírás szorosan összhangban van a művész élethű ábrázolásával a festményen, amint látható lesz az a 460. oldalon lévő reprodukción. Egy másik baráti leírásban – egy „szénrajz vázlat” Miller megjelenéséről – a megfigyelő leírja Millert előadása közben Philadelphiában a nagy Kínai Múzeum Előadótermében, 1844 februárjában.

„Sajátos eredeti lelki jóság, egyszerűség és erő, kombinálva az ő modorával, a felsőbbrendűség legkisebb színlelése nélkül figyelmes és barátságos mindenkivel. Mintegy közepes termetű, kissé testes és temperamentuma a bizakodó és ideges keveréke. Szellemi képessége szokatlanul fejlett, és fejtartásán láthatjuk az elbizakodottság nélküli határozottságot és nagy jóindulatot. Hiányzik belőle a hiszékenység, és TERMÉSZETTŐL fogva kételkedő. Arca telt és kerek, és ugyanúgy, mint a metszeten láttuk, kék szemében van egy sajátos mélységes kifejezés, melyben szeretet és okosság van. Bár 62 éves, haja nem ősz, hanem fényes világosbarna, hangja telt és határozott, kiejtése kissé régimódián északi. Társadalmi kapcsolataiban gyöngéd és szeretetteljes, és kívívja mindazok megbecsülését, akikkel csak érintkezik. Arra törekedtem a szénrajzzal a nyilvánosság előtt, hogy kijavítsak számos téves állítást és kielégítsem sok távoli hívő őszinte vágyát e férfi jelleméről és megjelenéséről készült gyenge vázlattal.”¹⁵

És a Cincinnati *Kereskedelmi* újság, mely az állami sajtót képviseli, ezt a megfigyelést teszi:

„Beszédében meglehetősen régi vágású férfi, nagyon őszinte, és hallgatói körében általános figyelmet vív ki. Bármit gondolhatnak az emberek szokatlan hitéről, de egy dolgot mindenki elismer, hogy őszintén keresztény.”¹⁶

Miller prédikációs stílusát, szívhez szóló felhívásait a *Sion's Herald* szerkesztője Whitefield igehirdetéseihez hasonlította – ünnepélyesség, hév és komolyság ötvözete. Kevés korabeli előadó bírt olyan erővel – **(689)** fűzi hozzá – aki másfél órán át lekötötte a tömeget, mely lenyűgözve függött szavain. A sajtó mindenütt megjegyezte ezt a képességét, ami vonzza és leköti a tömeg figyelmét mivel több ezer embert voltak kénytelenek férőhely

hiányában elküldeni, a rendelkezésre álló előtermek esetében. Szerencsére maradtak ránk prédikációinak és prédikálási stílusának példányai. Miller gyakorlata az volt, hogy prédikációit erőteljes felhívással zárta le, és arra kérte a hallgatóságot, hogy keressék a megváltást. Ez a részlet ugyanazon *Sion's Herald*-ból való, mely nem ért egyet mondanivalójával, de elismeri szónoki képességét.

„Figyelmeztetek benneteket! Bánjátok meg bűneiteket! Meneküljete, meneküljete segítségért Isten bárákjába – Jézus Krisztushoz – a Bárányhoz, akit egykor megöltek, hogy ti élhessetek, mert méltó arra, hogy Övé legyen minden megbecsülés, hatalom és dicsőség. Higgyetek és élni fogtok. Engedelmeskedjete szavának, lelkének, és hívásának. Nincs idő a kételkedésre. Könyörgöm, ne tegyétek félre; ne, egy pillanatra sem. Szeretnétek csatlakozni a mennyei kórushoz és egy új éneket énekelni? Akkor jöjjetek Istenhez a kijelölt úton! Térjete meg! Szeretnétek-e egy nem kézzel épített házat az örökkévaló mennyben? Akkor csatlakozzatok szívben és lélekben azokhoz a boldog emberekhez, kiknek Istene az Úr. Szeretnétek-e részese lenni az Új Jeruzsálemnek, a szeretett városnak? Akkor fordítsátok arcotokat Sion felé! Válgjátok zarándokká a régi jó módon. 'Keressétek először az Isten országát', mondta Krisztus, 'és mindezek megadatnak nektek'.

„De ti, megátalkodott barátaim, akik sohasem sírtatok, sem bűneiteket Istennek be nem vallottátok, akik inkább igyekeztetek neveteket beírni a hírnév, a világi dicsőség és e világ gazdagjainak könyvébe, mint az Élet Könyvébe, remélem sírni fogtok, mikor csend lesz a mennyben. Amikor az utolsó pecsétet feltörték – akkor látni fogjátok a könyvet, és azt, hogy neveteket kitörölték. Akkor sírni fogtok és azt mondjátok: egykor az én nevem is ott volt. Volt próbaidőm. Életet ajánlottak fel, de én gyűlöltem a tanítást. Megvettem a feddést, és az én lapomat kitepték az Élet Könyvéből! Elveszett boldogság, elveszett reménység. Ámen!”¹⁷

IV. Foglalkozik egy „nap-év” szőrszálhasogatóval

Miller állandó kritika, rágalmazás, gúnyolódás és rosszindulat tárgya is volt. Néha annyira felháborította a tisztességtelen támadás, hogy rendkívül súlyosan vágott vissza. Természeténél fogva korábban mestere volt a gúnynak és szarkazmusnak, és alkalmanként kifejezett türelmetlenséget váltott ki belőle a rágalmazás, amelyet később mélyen megbánt. Kevés embernek kellett elviselni neheztelésének súlyát, **(690)** de megtörtént, és a legtöbb esetben nem volt súlyos, és anélkül tette, hogy udvariatlan lett volna. Eltekintve egyszerű magyarázatától, itt van egy példa arra, hogyan foglalkozik egy szőrszálhasogatóval, aki a Dániel 8:14. 2300 *prófétai* napját csupán *szószerinti* napnak tartotta:

„De, – azt mondják a kritikusok – 'ezek „esték-reggelek.”’

„Nem számít: minden ember érti, hogy azok *napok*; mert a mai napig minden ismert nyelven így fordították. Ezért ez soha nem lehet világosabb, még ha az ítéletnapig is kritizálják ezt az összetett héber szót. Elegem van ebből, hogy folyton visszatérnek ezekre a

szavakra. A mi tudós kritikusaink az igazság vizein olyanok, mint cápaiskola az északi halászati területeken, és még több hitetlenséget hoztak be világunkba, mint az összes létező pogány mitológia. A Jelenéseknek melyik szavát nem változtatták meg, csűrtek-csavartak, kiforgatták, eltorzították, megdöntötték és megsemmisítették ezek az emberi alakú kegyetlen hársiák, amíg az embereket úgy megzavarták, hogy már nem tudják, miben higgyenek? Lábukkal összezavarták a vizeket. Mindig észrevettem, hogy ahova csak beteszik lábukat, a vallásos lelkiület csökken; de legalábbis hideggé, formaivá és kétségessé válik! Mi a Lélek gondolatára vágyunk, és akkor Isten szava lélekké és életté válik számunkra.”¹⁸

Majd tovább lép Miller, és a nap-év elv alapján kifejti annak jelentését.

„Az „*esték-reggelek*” szavak a napok gondolatát juttatja eszünkbe; tehát a látomás 2300 napig tart’ - mondja az olvasó.

„Igen. De hogyan lehetséges ez?’ - kérdi a gondolkodó elme. Keletkezhet-e három birodalom, és nagyvá válhat-e; és válhat-e egy kis nép erős nemzeté; meghódíthatja-e a föld minden nemzetét, majd fordítva, legyőzött és leigázott lesz egy sokkal szerencsésebb birodalom által; és így tovább három egymást követő birodalom, és alig több mint hat év alatt? Lehetetlen!’

„De Isten mondta azt, és nekem el kell hinnem. Ebben az időben, most ez az egyetlen nehézség’

„Hogyan lehetséges ez?’

„Nagyon jó, mondja a kedves Isten gyermeke; ’Emlékszem rá: Isten azt mondta, nekem „kell kiásnom az igazságot, mint a rejtett kincset” Megyek dolgozni, és mialatt ások, könyörögni fogok. Mennyei Atyám, hiszem, hogy a Te szavad ez; de én nem értem; mutasd meg a te igazságodat.’

„Én inkább mondok egy alázatos imát angol Bibliával a kezemben, mint birtokoljam S. testvér összes héber, görög és latin tudását, amit valaha ismertem.”

(691) „És ezután az Isten gyermeke veszi a *nap* szót, és a lelki dolgokat lelkiekkel hasonlítja össze, és rájön, hogy mire gondol az ő mennyei Atyja a nap szó jelképes jelentésével. Az első szöveg, amire rátalál a IV. Móz. 14:34. *’egy-egy napért egy-egy évet’*.

„Ez nem lehet az?’ - mondja az Isten gyermeke.

„Megragadja hit által, hazaviszi, elhelyezi kamrájában a kincsei közé, gazdagabb, mint egy úr, és újra odamegy, hogy még többet keressen. Most rátalál az Ezékiel 4:6. versekre: *’Minden napot egy évnél számítottam neked’*. Most már valójában nagyon gazdag - két drágakő van a kamrájában. Nem áll meg bírálgatni, mint egy Stuart, megkérdőjelezni, megindokolni magának józanésszel és értelemmel is; hanem Ábrahámmal hasonlóan hisz és felhalmozza kincseit az otthonában.

„Látom’, mondja a gyermek, ’a napok szónak ezt a használatát így rendelte Atyám két esetben, és két tanú elégséges. De nem vagyok biztos, hogy jogom van-e ezeket a drágaköveket ezen a helyen használni. Megyek, és könyörögni fogok és ások tovább’.

„Ezen a körútján talál rá Dániel 9:23-27-re: *’Hetven hetet szabtak ki népemnek.’* „Micsoda, hetven hét? – mondja a kritikus.

„Nem érdekel’, mondja a hívő gyermek, ’akárminek is nevezzed, ’napoknak vagy éveknek: tudom, hogy mennyi idő kellett a beteljesüléséhez.

„Mennyi?”

„Pontosan 490 év: Artaxerxes uralkodásának hetedik évében kiadott rendeletről, Krisztus születése előtt 457. évtől a haláláig, Krisztus születése után 33-ig, ami 490 év, vagyis a látomás hetvenszer hét éve’.”²⁰

V. Az 1260 év közvetlen értelmezése

Miller hatásos érvelő, és néha hatékony eszmecserébe is belemerült. Máskor meg nagyon komoly és közvetlen volt. Fenntartva azt a tényt, hogy a Dániel és János 1260 éve lezárulásán túl kell lennünk, mivel az egyház már nincs „a pusztában”, ezt mondja:

„Tévedésben lehetünk-e a prófécia teljesedésében? A pusztában van jelenleg az egyház? És ha azt felelnéd: igen, ott van – akkor megkérdezlek, mikor volt kint? Nem az apostoli korban; mert akkor sem volt szabadabb, mint most. És akkor hadd érdeklődjem, hol van a ti 1260 évetek? Ennek nincs értelme. Ó, keresztény! Könyörgöm, higgy az Isten szavában; ne tedd, ne vesd el az időt, ez több mint módszer. Nem önzés-e, ha elvetjük a megadott időt, melyet **(692)** Isten határozott meg és nem ember? Hol van a hitünk? Miért olyan lassú a szívünk a hitre? Háromszor voltunk tanúi – igen, néhányan közülünk már éltek akkor – az ’idő, az idők és a fél idő’ teljesedésének, a ’negyvenkét hónap’ befejezésének, az ’1260 nap’ befejezésének, és mégis, ó Isten, vonakodunk elhinni! Szégyen ez a professzorra, aki nem akarja kinyitni a szemét!

„Azt mondják nekünk, nem tudják megérteni a próféciát, míg be nem teljesedik.

„De itt van, háromszor teljesedett be ezekben a napokban, melyekben élünk. Milyen kifogásokot van most, óh, ti kereszt hírnökei? Ah, mondjátok, az a *ti* értelmezésetek, nem vagyunk kötelesek követni te magyarázatod. Nem, nem kell! Azonban nagyon régen apáitok mondták nekünk, hogy ezek a próféciaik igazak; ti pedig azt mondtátok, hogy amikor beteljesednek, tudni fogjuk, mit jelentenek; bár a korszakok gyors iramban gördültek tova, mégsem történt meg semmi, szerintetek; de mi, ha kutatunk kell, és meggyőződésünk megtaláljuk, hogy megtaláljuk hogy a próféciaik beteljesednek, akkor jöttök, és kétkedő vitáitokkal üldöztök – ez a ti állításotok – és nem mertek mondani semmit, hogy mi mást jelenthetne! Ébredjete, ébredjete ti nyájak pásztora! Gyertek, mondjátok meg nekünk, miért nem teljesedtek be ezek! Ne csapjatok be bennünket. Éjjel és nappal ti álltok a falakon; mondjátok meg akkor nekünk, hogy mit jelentenek azok. Jogunk van megkérdezni ’Órálló, meddig még az éj? Órálló meddig még az éj?’ Választ kell kapnunk; vagy el kell hagynotok őrtornyaitokat. Az nem lesz nekünk elégséges válasz, ’Nem vagyok köteles megmondani.’”²¹

Nincsenek-e Sionnak jobb órállói a falakon, mint ezek? Ó jaj, Fájdalom! Akkor alhatunk és alhatunk, míg a trombita félelmetesen felhangzó erős hangja fel nem rázza poros ágyunkat, és az utolsó angyal felemeli kezét és megesküszik, ’hogy idő többé nem létszen’. Miért vagytok gondatlanok és halogatjátok kötelesegeteket? Ha helytelenül értelmezem Isten szent szavát, imádkozzatok, úgy mondjátok el mi az igazság, és egyszerűen mondjátok el – és nem fogunk-e hinni fogunk nektek? Így megtisztul ruhátok a vérünkötől, és nekünk kell viselni a szégyent. Meddig még az éj? Jöjjetek, mondjátok meg nekünk őszintén. Baljóslatú felhők függnek a fejünk felett, halljuk a vész szeleinek morajlását; látjuk a

szörnyű vihar szomorú előjeleit, és hol van a mi órállóink hangja? Hallgatástok félelemmel tölt el bennünket, hogy el vagyunk áruulva. Ébredjetek, ébredjetek! Órállók, álljatok a helyetekre!

„Ez nem téves riasztás. Ítéletek, súlyos ítéletek az ajtó előtt. 'Eljön a mi Istenünk, és nem hallgat; pusztító tűz jár előtte, és körülötte erős forgó szél. Hívja az egeket onnan felül, és a földet, hogy megítélje népét'. Hogy fognak megállni a gyávák a nagy napon, mikor az ég és a föld hallja majd az Ő hatalmas hangját, és akkor hallják, hogy ítélet elé kell állniuk? Hogy fog akkor a hitetlen megjelenni? Mikor Isten kérdőre vonja a lelkek véréért, és mikor a pásztorok ott állnak nyájaikkal a 'nagy fehér trón körül', amikor minden indítóokot, gondolatot, 'szót', cselekedetet, tettet világra hoztak a világ szeme előtt, (693) és lemérik 'az Ige' csalhatatlan mértékével. – Kérdezlek téged csúfolódó, gúnyolódó, bolond ember, hogy fogsz megjelenni? Állj meg, állj meg, mielőtt a halálos ugrást megteszed és eltréfálkozod a lelked!”²²

VI. Szelíd és meggyőző megközelítés

Miller gyakran alkalmazta erős érvelő képességét. Máskor gyengéd volt és meggyőző. Az egyházzal beszélve, annak különböző körülményeiről, gyöngéden és megnyerően mondja:

„Történelmének Ábrahám pátriárkától napjainkig nyomon követve, változónak találjuk az egyházat, mint a szeleket, és változékonynak, mint az időjárást.

„Ma, 'szerelmese karján ugrándozva jó elő a pusztából; Holnap, mint egy fiatal öz ugrálva a hegyeken és szökkelve a halmokon.'

„Most az erdő fái közt látható; majd ezüstpalotában cédrusfa kerítéssel körülvéve.

„Ott látjuk őt a szikla hasadékaiban, íme észrevettük őt a széles úton, a nagyváros utcáin.

„Újra a puszták rókái között pillantjuk meg; majd látjuk őt keresni azt, akit lelke szeret.

„Ágyában aludt éjjel; ugyanazon az éjszakán az ő a városban találja meg.

„Ímé, az ő Ura kopogtat ajtaján, bebocsátást kérve, miközben ő túl lusta ahhoz, hogy felkeljen és beengedje őt. A következő pillanatban nyitja már Szerelmesének az ajtót, de ő már visszavonult. Egyik alkalommal Szerelmesének hangja, mely hangzik a dombokon, és visszhangzik a hegyek között, mint a morajló távoli mennydörgés, hidegen hagyja; máskor a szeretet lágy sutogása leköti teljes figyelmét.

„Itt a durva északi szél fúj és az erős déli szél rászórja a fűszereket, mégsem terjeszt kellemes illatot. A legkönnyebb szellő teszi rózsáit virágzóvá és a levegő megtelik illattal.

„Lássátok, arca ma fekete, mint a Kedar sátrai; és holnap kedves, mint Jeruzsálem leányai; és szép, mint Salamon bíbor függönyei. Ma, 'ő a berekesztett kert, az eldugult forrás, a lepecsételt kút'; holnap 'kerteknek forrása, élővizeknek kútfeje, melyek folynak a Libanusról'. Most gyöngye, mint egy csecsemő; egyetlen órálló 'legyőzheti, megsebezheti, elveheti fátylát'; majd bátor és vitéz, 'rettenetes, mint a zászlós tábor'. Ma más szőlőjében kell dolgoznia, holnap a sajátjából szerez ezer ezüstöt. Igazán változó lény, a legcsekélyebb körülmény ellenkező irányba viszi”.²³

VII. Próféti példázatok kifejtése

Miller különböző prédikálási stílusának és módszerének bemutatását a tíz szűz példázatából vett szemelvényekkel zárjuk. Még érdekesebb lesz ez Miller eredeti prédikációs jegyzetének fényében, melyet saját kezűleg írt.

„A világ néhány éve lámpásait tisztogatja, és a bölcs és balga szűzek az Isten Szavának a világ szinte minden beszélt nyelvére való lefordításával foglalták el magukat. Mr. Judson mondja el, hogy 30 év alatt 150 nyelvre fordították le; vagyis háromszor annyi az általuk ismert fordítás, mint azelőtt. Tehát, négyszeres világosság áradt a nemzetek között a fent meghatározott rövid időn belül; és úgy tájékoztunk, hogy Isten Szavának, ha nem is az egész – de egy része - most rendelkezésére áll minden nemzetnek a saját nyelvén. Ez kétségtelenül az élet ígéjének egy feltűnő helyre helyezése, ahonnan az egész világra fényt áraszt. Ez nem úgy történt, hogy csak a keresztények és tudósok fáradoztak, hanem az emberek minden osztályának és társadalmának a segítségével. Királyok nyitották meg kincstáraikat, és támogatták azokat, akik e munkával foglalatoskodtak; nemesek vetették latba befolyásukat, és bőségesen adtak saját vagyonukból az Úr kincstárába; gazdag emberek ajándékoztak saját gazdagságukból, és sok esetben a fősvény elfelejtette fősvénységét, a szegények adták filléreiket. Milyen könnyű az Úr munkáját végezni, mikor az Ő hatalma készíti az emberek szívét. De elfeledjük-e azokat, akik elhagyták atyáik földjét, szülőhelyüket és fáradságos, magányos éveket töltöttek idegenek, – igen rosszabb, mint az idegenek – pogány bálványimádók között, a vadon civilizálatlan emberei körében, a hideg északi területeken, és a perzselő nap függőleges sugarai alatt fullasztó homoksivatagokban, vagy India ártalmas légkörében, akik életüket kockáztatták, hogy megtanulják a nyelvet, és felkészüljenek, hogy megtisztítsanak egy lámpást azok számára, akik sötétségben és a halál árnyékában ülnek? Nem, nem fogjuk elfelejteni őket; imák ezrei emelkednek fel reggel és este az arany oltár elé értük és a nevükben, és Izrael Istene volt a védelmezőjük. Biztosra vehetjük, hogy azoknak a lámpásaikban volt olaj, akik oly sokat áldoztak, hogy másoknak is legyen lámpásuk. De ne felejtse el testvérem, az Úr az Isten, és hagyja, hogy Övé legyen a dicsőség. Ez az az idő, melyről Gábrriel tájékoztatta Dánielt: 'Tudakozzák majd sokan, és nagyobb lesz a tudás' ('sokan futkosnak majd fel és alá' angol Bibliában). Ez szintén azonos azzal az idővel, mikor az angyal repül az ég közepén kezében az örökké való evangéliummal, hogy hirdesse azt a föld minden lakosának. Most teljeseznek be Krisztus szavai, ahol azt mondja: 'És az Isten országának ez az evangéliuma hirdettetik majd az egész világon, bizonyosságul minden népnek; és akkor jó el a vég'.

(695) „Másodszor. Világossá vált az idők jeleinek gondos megfigyelője előtt, hogy jelen világunkban az egész társadalom erkölcsi reformja napjainkban, még több világosságot terjesztve, e példázat beteljesedésének egy részlete. Mi a helyzet a bibliatársulatainkban? Nem embermilliók lámpásainak tisztogatása ez? Harminc évvel korábban, - az úgynevezett keresztény országokban - a családok több mint háromnegyed része az élet lámpása nélkül élt, ma már szinte mindenhol eljutottak. Sokan azok közül, akik a pogány sötétségben ültek, most Isten könyve világosságában örvendeznek. És ezek a nagy dolgok a bibliatársulatok közreműködésével történtek meg, és nemcsak az egyházi hivatalok által, hanem politikusok, világi férfiak, nagy emberek, a föld kalmárai, és azok, akik hajókon

kereskednek, mindenki, aki az evangélium – 'a mennyek országa' – hatása alatt él, részt vettek e munkában. Nem fogják-e elismerni még a legkétkedőbbek is, hogy mindez túlszárnyalta a legbuzgóbb hívek legvérmesebb reményeit is? Nem erős bizonyítéka-e tehát ez annak, hogy a Völegény közel van, éppen az ajtó előtt?

„Harmadszor. Az összes szekta és felekezet missziós társaságai, melyek az utóbbi 40 évben alakultak, nem haladtak-e meg minden ilyen jellegű erőfeszítést, hasonlóan mint a kiáradó Nílus a Kidron patakának vizeinél? Lássátok, hogyan terjedt a missziós lelkület keletről-nyugatra és észak és dél irányába, élesztve az emberbaráti lelkületet, életet és életerőt lehelve a kőszívű erénycsőszökbe, serkentve és élénkítve a jámbor hívők társadalmi körét. Minden nemzetet, Indiától Oregonig, Kamcsatkától Új-Zélandig felkerestek a kereszt ezen bölcs szolgálói (reményeink szerint), 'hirdetve az Úr jókedvének *esztendejét*, és a mi Istenünk bosszúállásának *napiját*', hordozva a lámpást, Isten Szavát a kezükben, és az olajat, a szívükben lévő Istenbe vetett hitet. A férfiak minden korosztálya részt vesz ebben az ügyben, az ősz hajjú öregektől a vidám fiatal tizenévesekig. Kinek lehet kétsége abban, hogy ebben az értelemben a szüzek azok, akik tisztítják lámpásaikat, és a menyasszony készíti magát? 'Menjetelek elébe!'

„Negyedszer. A vasárnapi-iskolák és bibliai-osztályok csak egy részét képezték a példázat beteljesedésének, mégis világosan bizonyítják, hogy a szüzek most tisztogatják lámpásaikat. Ez a tanítási rendszer fiatal és tudatlan volt, negyven-ötven éve kezdett fejlődni, és a keresztény világ régóta imádkozott, és buzgón imádkozik Krisztus eljöveteleért, mielőtt a Megváltó imájának az a része, hogy 'Jöjjön el a te országod' feledésbe merült. Ebből a kis forrásból a patak hatalmas folyammá nőtt, és körülvette az egész földet. A földgolyó minden részén isznak ebből a forrásból vagy a tudás e folyójából, és a fiatalokat lámpásaik tisztítására tanítják. És amikor megérkezik a Völegény, nem remélhetjük-e jogosan, hogy azok a fiatal férfiak és nők, akik segédkeztek másoknak vinni a világosságot, és Mesterük eljöveteleire figyelve és várva, megtisztították és égve tartották, lámpásaikat, hogy amikor megjelenik az ég felhőiben, felemelkedhessenek és találkozhassanak vele és a tanítványok tízezreivel, **(696)** akik új éneket fognak énekelni az Új Jeruzsálemben örökkön örökké? Kutassatok szorgalmasan ifjú barátaim és ügyeljetelek arra, hogy higgyetek ezekben a szavakban, 'melyek képesek arra, hogy bölcsé tegyenek a megváltásra' (magyar Bibliában 'bölcsé tegye az együgyűt').

„Ötödször. A traktát-társaságok nagyon hasznosak, hatásos segítséget jelentenek a lámpák tisztításához. Hasonlóak a koppantóhoz, ami eltávolítja az akadályt a világosság elől, ilyenek a traktátok. Eltávolították a gondolkodásmódból az előítéleteket, hogy újra olvashassák Isten Szavát; megszüntetik azokat a meggyökeresedett és alaptalan véleményeket, melyeket sokan vallanak, hogy nem tudják megérteni a Bibliát; ezek segítségül szolgálnak arra, hogy ösztönözzék az érdeklődést az ilyenfajta olvasmányok iránt; megvilágítják valamely bibliai igazság értelmét; sok esetben úttörők a megtéréshez; elküldhetők oda, ahol az Isten Szavát először nem tudták elfogadni; egyszóval ők a világosság előhírnökei, a Biblia előfutárai. És ebbe gyakorlatilag többé-kevésbé minden ember bekapcsolódott, a trónon ülő királytól a szegény gazdasági munkásig, írják, nyomtatják, összehajtogatják, szállítják, fizetik, vagy olvassák a szüzek lámpásainak e hangtalan kis hírnökeit. 'Akkor felkelnek mindazok a szüzek, és elkészítik lámpásaikat'. Nem az Isten kezét lehetett-e látni mindezekben? Dicsőítsük Őt, aki készítette az emberek szívét a munka végzésére, arra a munkára, amit Isten parancsolt nekik, és hogy betöltsék azt áldott

Igét, melyet ő adott nekik. Ezek az intézmények azonos időben keletkeztek a Biblia-társulatokkal.

„**Hatodszor.** Mértékletességi társaságok. Ezek a lámpák tisztogatására készítetnek és a menyasszony útjának készítésére, hogy kimenjen és találkozzon a Vőlegénnyel. Húsz évvel ezelőtt országunk a részegek divatos országa volt, majdnem minden férfi használt részegítő italt, nem gondolva arra, hogy az ártalmas. De amikor sátrainkban lámpásaink kezdtek körülvilágítani, szomorú tapasztalatként rájöttünk, hogy azok, akik ittak a mérgező pohárból, tökéletesen és teljesen felkészületlenek voltak meghallani a figyelmeztető hangot, 'Ímhol jó a Vőlegény, jöjjetek elébe!' 'Akik részegek voltak, éjjel részegedtek meg' - mondja az apostol. 'Azért vigyázzunk, és legyünk józanok'. Péter mondja nekünk, 'A vége pedig mindennek közel van, legyetek azért mértékletesek és józanok, hogy imádkozhassatok!' Milyen esztelen dolog lenne, ha egy részeg embert állítanánk őrségre, vagy ha egy imádkozó férfit ittasnak találnánk. Azért, annak érdekében, hogy az emberek megfelelő lelkiállapotban legyenek ezen erkölcsi oktatás végén, és útmutatást kapjanak, hogy abban a helyzetben képesek legyenek meghallani az éjfél kiáltást, Isten elrendelte, hogy a szüzek keljenek fel és hozzák rendbe lámpásaikat, és minden emberi számítás szerint ezek, akik a részegek sírjában lették volna halálukat, ha ezek a társaságok nem jöttek volna létre, most megtisztított és égő lámpásokkal készek arra, hogy találkozzanak a Vőlegénnyel, amikor megjelenik. Talán ezek a mértékletességi társaságok a szüzek utolsó eszköze. A Bíró az ajtó előtt áll, menjetek elébe, hogy találkozzatok Vele. Ez a társaság, mint már korábban említettük, általános jelenség, és minden szekta, felekezet és társadalmi osztály, és minden fontos befolyással bíró ember részt vesz benne, akik ebben a próbaidőben élnek, akiket a mi szövegünk szerint 'szüzeknek' nevezhetünk. Ez a társaság később keletkezett, mint a többiek, egy utóvédnek tűnik, **(697)** hogy néhány lemaradózót felébresszen, akiket a többiek nem értek el. És most iszákosok, ez a ti lehetőségetek; a Bölcsesség az ajtó előtt áll, és kopogtat; hagyjátok el a részegítő poharat, legyetek józanok, halljátok meg az éjfél kiáltást, 'Ímhol jó a Vőlegény! Lelketek megmentése érdekében ne igyatok egy kortyot sem, nehogy eljőjön, és részegen találjon, mert az a nap váratlanul jön és alva talál titeket. Óh, legyetek bölcssek, ti mértéktelen férfiak! mert csak azok mentek be a menyegzőre, akik készen találtattak, 'és az ajtót bezáraték'. Majd megjötték a másik szüzek is, 'mondván: Uram, Uram! nyisd meg nekünk. Ő pedig felelvén monda: Bizony mondom néktek, nem ismerlek titeket. Vigyázzatok azért, mert sem a napot, sem az órát nem tudjátok, amelyen az Embernek Fia eljő!'. 'De az értelmesek értik', mondja Dániel 12:10.

„És most, keresztény barátaim, hadd kérdezzek benneteket: Megtisztítottátok-e lámpásaitokat és égnek-e? És van-e olaj edényeitekben? Készen vagytok-e a Vőlegény jövetelére? Tudatában vagytok-e ezen a fontos kérdésnek? Mit válaszoltok? Ha e példázat, amelyre a figyelmezteteket irányítottam; az utolsó napokra és Krisztus eljövetelére vonatkozik; ha a 'szüzek' a próbaidőben élő összes emberre vonatkoznak két osztályra osztva őket, bölcsre és balgákra; ha a 'lámpás' az Isten Igéje, és az 'olaj' az Ő szavába vetett hitet jelenti, vagy kegyelmét a szívben, mint azt néhányan állítják - akkor az én következtetésem helytállóak, és a bizonyítékok erősek arra vonatkozóan, hogy az evangélium országának végén, és az igazak megdicsőülésének küszöbén élünk. Majd vizsgáljuk meg a ti Bibliátokat, és ha jobb bizonyítékot találtok ennek a példázatnak a magyarázatára, mint én, akkor higgyétek, és majd az idő dönti el a vitát; de ha nem találtok semmit a Szentírásban, ami kétséggé teszi magyarázatomat, úgy higgyetek, és készüljetek a Vőlegénnyel találkozásra; mert imhol jó!

„Ébredjetek, Sionban lévő apák és anyák! Ti, akik sokáig vártátok e napot, és imádkoztatok érte. Vegyétek észre a jeleket! Közel van Ő, közvetlen az ajtó előtt. És ti Isten gyermekei, emeljétek fel a fejéteket és örvendeztetek, mert elközelgett megváltásotok. Mert elkezdődtek megtörténni ezek a dolgok. És, ti, a nyáj kis bárányai, jusson eszetekbe, Jézus megígérte, hogy karján hordoz benneteket, és el fog jönni, hogy magához vegyen titeket, hogy ahol Ő van, ti is ott lehessetek. De emlékezzetek rá mindnyájan, hogy a bölcsek lámpásában van olaj, és ők megtisztították azokat és égnek. Kutassatok alaposan, vizsgáljátok meg magatokat gondosan; ne legyetek megtévesztve; segíthet a Lélek, aki mindeneket megvizsgál, és ismeri az emberek gondolatait, segít nektek.

„De mit mondjak nektek, megátalkodott barátaim? Mondjam azt, mint a Mester a példázatban, 'Ímhol jó a Vőlegény, menjete elébe'? Készüljete a Bírótokkal való találkozásra. Most ad időt a bűnbánatra; ez a próbaidő, és talán a kegyelem királyi jogarát most nyújtja felétek. Bánjátok meg bűneiteket, vagy hamarosan azt mondják nektek is, amit Jeremiás mondott a szűznek, Egyiptom leányának: 'Hiába használz majd számos orvosságot, meg nem gyógyulsz'; vagy mint a példázatban, 'Nem ismerlek titeket'. Nincs olaj a lámpásotokban? Ne késlekedjete egy pillanatig sem; higgyete az örömhírbe, és élni fogtok; higgyete az Isten Szavában; fogadjátok el a Vőlegény szerelmét, és ne késlekedjete; mert amíg a kereskedőknél jártak, **(698)** megérkezett a Vőlegény; és akik készen voltak, bementek vele a menyegzőre, és az ajtót bezárták. Ő, gondolatok arra, mit kell majd éreznetek, amikor a dolgok valóra válnak; ha majd kívül álltok, és zörgetek, ezt mondván, 'Uram, Uram, nyisd meg nekünk!' Újra kérde, meg fogjátok-e bánni bűneiteket, hisztek-e, meg akartok-e menekülni? Elhatároztátok, hogy ellenálltok mindaddig az igazságnak, amíg túl késő nem lesz? Mondd, bűnös, mit gondolsz?

„Vállaljuk a következményt. Nem hiszünk abban a napban, melyről beszélsz nekünk. A világ ugyanaz most is, amilyen eddig is volt, - semmi sem változik; de ha el is jönne, az nem lesz csak tízezer év múlva, - de biztos, nem a mi időnkben. Magad sem hiszed. Ha hinnéd, bolondnak neveznénk.

„Ezek az érveid, bűnös ember?

„Igen, ezek.

„Nos, ha nem sorakoztattam volna fel több, erősebb érvet, mint ezek, nem vádolnának a hitetlenségedért, mert neked nincs semmi, vagy nem támasztottad alá egy megbízható részecskével sem. Ezek pusztá állítások; sem hited, sem hitetlenséged nem változtat Isten tervén. Az özönvíz előtt élők sem hittek. A síkság lakói kinevelték Lót bolondságát. És hol vannak most? Az örökkévaló tűz bosszújától szenvednek”.²⁴

JEGYZETEK

1. Az 1833 és 1835 közötti egyházi újságok kiegészítésében (lásd az 501. oldalon), az 1838. november 22-én kelt iraton van a Vermonti Keresztény Konferencia tagjai által adott későbbi, jóváhagyó igazolás, ami tartalmazza Timothy Cole, J. V. Himes, L. D. Fleming és P. R. Russel aláírását. Az 1839. január 26-án kelt másik iraton a Szabad akaratot hirdető Baptista csoport négy képviselőjének aláírása. És hasonlóan, az 1839. január 26-án kelt jóváhagyáson három metodista lelkész aláírása. Egy ilyen felekezetközi jóváhagyás a legszokatlanabb volt. Természetesen ezek azelőtt voltak, mielőtt a gyülekezeteket kezdték bezárni előtte. (Mind a három eredeti az Aurora Kollegium Adventual Gyűjteményben van; a fotókópiák az Adven Forrás Gyűjteményben vannak.)

2. Később 1.500-ról 2.000-re szaporodtak. És 700 lelkes volt hívő premillennista, akik egyetértettek Miller álláspontjával.
3. 1840. március 31-én Himes levele Millernek. *Signs of the Times*, 1840. április 15. 14. o.
4. „Address to Second AdventBelievers,” *Signs of the Times*, 1844. január 31. 196. o.
5. Miller kézzel írt levele I. E. Jones-nak, 1844. november 29; szintén a *Review and Heraldban* 1851. augusztus 19. 14. o.
6. Ezek különböző méretű és formájú újságkivágások voltak, rendezett 2"x4" apró darabkáktól maximum 5"x8" nyolc oldalas szeletekig – de ugyanazon minta és módszertani forma szerint.
7. William Miller erejének a szószéken legtükétebb és legátfogóbb vizsgálata a Dél-Karolinai Egyetemen Elliott Weninger doktori értekezésében „William Miller egy korai amerikai adventi előadó nyilvános előadásának kritikai elemzése és értékelése” címen található.
8. John Bach McMaster, *A History of the People of the United States* VII. kötet, 136. o.
9. „Azon emberek száma, akik hiszik, hogy Krisztus második adventje a következő évben lesz, a becslések szerint nem kevesebb mint egy millió.” (*The Universalist*, 1842. augusztus 27. 416. o.)
10. *Wm. Miller's Apology and Defence*, 22. o.
11. *I. m.*
12. L. D. F. *Midnight Cry*, 1844. március 21. 282. o.
13. Ezeket az évek során az Adventual Gyűjteményben iktatták, amelyek Miller bőr ládájában voltak található. Lásd: egy kép a bőrládáról a 464. oldalon.
14. Thomas Armitage, *A Baptisták története*, 769. o.
15. „William Miller Otthonáról”, *Sion leányainak szóló advent üzenet*, 1844. május 4. o.
16. A Cincinnati *Commercial* vezércikke, 1844. augusztus 23.
17. Idézet a *Signs of the Times*-ből, 1840. április 15. 12. o.
18. Bliss, *Memoirs*, 207. o.
19. Nyilvánvalóan prof. Moses Stuart, vagy lehetséges Dr. C. E. Stove, mindkettő Andover párti.
20. *I. m.* 207, 208. o.
21. John Dowlingtől, *A próféciák magyarázata*, 111. o.
22. *I. m.* 213, 214. o.
23. *I. m.* 217. o.
24. *I. m.* 220-226. o.